

АНГЛОЕЗИЧНИЯТ ПЪТЕПИС ЗА БЪЛГАРИЯ В ЗОРАТА НА XX В.: СЪЗДАТЕЛ НА ОБРАЗИ И МЕДИАТОР НА ИДЕНТИЧНОСТИ

Мая Бойчева

Университет за национално и световно стопанство

Резюме. Текстът е част от емпирично изследване, чийто обект е англоезичният пътепис, изобразяващ българската действителност от началото на XX в. Предмет на доклада са образите, чрез които България достига до англоезична читателска аудитория, реализирани чрез символите на преобладаващата дискурсна иконография от този период, както и чрез иновации в репрезентативната практика. В доклада се прилага исторически дискурсен подход, за да се очертае връзката между представянето на България в пътеписа и моделите на идентичност, наложени от социално-политическата реалност на разделението между колониалните Велики сили и маргинални прохождащи държави. Приема се конструктивисткият акцент върху всекидневната работа по взаимното изграждане на социалната реалност и общуването. Докладът разглежда пътеписа като комуникативен акт, в хода на който се позиционират пишещият субект и описваният обект, присвояват си или им се приписват социално валидни смисли, конституират се техните идентичности, съответстващи на социалните им роли. „Джентълмени“, „селяни“, „воини“, „тълпа“ – стереотипи и екзотика изграждат образи, които отключват модели на идентификация, обслужващи статуквото във взаимоотношенията между авторската родна среда и възродената българска държава.

Ключови думи: дискурс; идентичност; образ; репрезентация

1. Въведение

Статията търси отговор на въпроса как англоезичният пътепис изгражда мост между личното преживяване на британеца в българското пространство и осмислянето му като представително за среща на социални принадлежности. Вниманието е насочено към образа на българското и неговия смисъл като аргумент за формиране на отношение към България в британското общество.

Въпросът какво общо биха могли да имат в началото на XX в. две географски и културно отдалечени страни – Великобритания и България, крие предизвикателства. Първата е могъща империя, а втората – нова държава, нас-

коро освободила се от оковите на друга империя и бързаща да се присъедини към модерния свят. Дали официалната политика на Великобритания отчита с пренебрежение нищожния пазар на България, или гледа с подозрение тази вече самостоятелно функционираща част на Югоизточна Европа, можем да градим предположения. Що се отнася до преки впечатления от пътувания до България, имаме на разположение пътеписите. Те превеждат на езика на обикновения човек големите социално-политически процеси. Докладът ще потърси стратегиите и езиковите механизми, с които пътеписът изгражда картина на света, в която всички – пътеписец, наблюдаваните местни хора и читателите – имат своето отредено място, и ще предложи тълкуване на неявните цели на тези репрезентации.

2. Методология

В доминиращата конструктивистка теория специфичните идентичности не се разглеждат като даденост. Те отразяват нагласите, приоритетите и целите на онези, които имат властта едновременно да конструират категориите, подреждащи сложната реалност, и да ги промотират като естествени и безалтернативни в даден момент (Mole 2007). Това е широко приета теоретична постановка, но тя оставя отворен въпроса защо и как тези конструирани идентичности получават доверие и се споделят от обикновения човек. Теорията на репрезентацията има отговор: чрез изграждане на образи в хода на дискурсивната практика. Само в рамките на конкретен комуникативен акт (напр. създаване на пътепис) субектът/комуникаторът има правото да фиксира обекта, придавайки му определени характеристики, съответстващи на социалната му роля, т.е. да приписва идентичност на обекта. Според Хол идентичностите са точки на временно свързване на субекта с позицията, която дискурсивната практика изгражда за него (Hall & Du Gay 1996). Тъй като идентичностите се конструират вътре, а не извън дискурса, трябва да ги тълкуваме като произведения в специфични исторически и институционални контексти, в специфични дискурсивни формации и практики от специфични стратегии на изговаряне (Hall 1997).

Статията тръгва от разбирането, че пътеписът е реализация на дискурсивната практика, в която пътеписецът и местният се позиционират съответно като пишещ субект и описван обект. Техните идентичности се създават в процеса на изграждането на образи – референциите към обекта и автореференциите на субекта. Тези идентичности са vyplътени в образите и не съществуват извън тях.

Разгледани са пътеписи, защото тези текстове са овеществено доказателство за комуникативен акт, в който субектът среща „другия“. Точката на контакт е територията на „другия“, за която пътешественикът е външен. Пътешественикът идентифицира „другия“, като го отграничава от своята вътрешна

група и това отграничаване е активна продължаваща част от формирането на идентичностите на субекта и обекта.

Приложен е исторически дискурс анализ чрез отчитане обстоятелствата на контекста, съпоставяне на пътеписното съдържание с историческите събития и факти, отчитане интерпретациите, направени от специалисти в други области – история, публицистика, политика. Проведен е анализ на стратегиите, за да се открият плановете на изграждане на текста, които реализират целите на пишещия субект и са зависими от неговата себеидентификация и идентификацията на „другия“. Извършен е и анализ на езиковата реализация на стратегиите на текстово ниво чрез описване на езиковия репертоар – сравнения, аналогии, позоваване, реторични въпроси, уводни формулировки, метафори, нееднозначност, обобщена препратка, текстова последователност и др.

3. Резултати

България в британския публичен дискурс на границата между XIX и XX в.

Проучването установи, че България присъства в британското публично пространство в началото на XX в. в контекста на „имперската тема“. Интерес представлява написаното за България през 1895 г. от британския публицист Едуард Дайси в изследването му *The Peasant State: Bulgaria in 1894* (Dicey 1895). Авторът аргументира фокусирането си върху България със своя интерес към международните отношения и тревогата си по отношение разрешаването на Източния въпрос. Дайси предвижда разпадането на Османската империя и възможността Русия да се настани на Босфора. Според него България е фактор, който може да попречи: „Убеден съм, че България притежава всички важни съставки, за да се обособи като силна националност. Нужно е само време, за да се развият тези съставки. И ако Турция в Европа издържи още едно поколение, България има вероятност да се превърне в толкова силен фактор, че да промени условията, при които Източният въпрос ще се реши окончателно. Не твърдя, че България е опора срещу руската агресия, но твърдя, че тя има всички шансове да се превърне в такава опора, и затова заслужава подкрепата на всички, които като мен гледат с ужас на възможната русификация на Източна Европа“ (Dicey 1895). Мнението на Дайси се подкрепя и от други обществени личности. Според британския дипломат Уилям Артър Уайт балканските държави могат да се окажат значителна пречка за напредването на Русия към Босфора, ако успеят да се развият и консолидират ресурсите си. Това е мнението и на друг държавник – Уилям Едуард Форстър, който изразява възхищение от акта на Съединението. За Форстър непокорството на България към руските опити за налагане на авторитарен режим в България е добър знак, за бъдещето ѝ като фактор от европейско значение (Dicey 1895).

Пример за начина, по който Балканите се докосват до имперската тема, е мнението на либерала, член на парламента, Джеймс Брайс, поместено в сборника *The Balkan Question*. Брайс изтъква, че българите, наред със сърбите, гърците, арменците и албанците, имат силна индивидуалност и капацитет за развитие в независими държави с нов характер (Bryce 1905). Историкът Уилям Милър, който предава впечатленията си от Балканите, нарича България „експеримент на еманципация“ и също не скрива одобрението си за вътрешнополитическия живот в България, което остава ненакърнено дори при споменавания на съдбата на „покойния премиер Стамболов“ (Miller 1896).

Началото на XX в. е времето, когато по темата за взаимоотношенията между Великобритания и България думата имат експертите, представители на политиката и дипломатията, историци, журналисти, пътували на Балканите, които често се превръщат в апологети на една или друга от балканските държави. За България най-силният глас в защита на нейните политики пред британската общественост е Джеймс Баучър, кореспондентът на в. „Таймс“ за Балканите. От неговите репортажи в „Таймс“, английското общество узнава за политическия живот в България, убийството на бившия министър-председател Стефан Стамболов, за историята на България, българския национален характер. Неговият глас е най-силен и убедителен в приковаването на вниманието към България след аргументиран анализ на сложните взаимоотношения на Балканите: „Този жизнен, работлив, спестовен и упорит народ е показал много качества, които му дават право да играе важна роля в бъдещето на Юго-източна Европа“ (Bourchier 1905).

На границата между двата века България намира място в британския публичен дискурс и в контекста на движението за социални реформи. В противовес на монолитния образ на Великобритания в международен план, „у дома“ в Обединеното кралство се налага убеждението, че обществото е болно. Публикуват се данни, сочещи, че една трета от доброволците в англо-бурската война са физически негодни за военна служба. Започва кампания за подобряване здравето и благосъстоянието на нацията, която по-късно слага началото на системата за социално осигуряване. Надигат се социални протести, задаващи друга посока на британската политическа енергия. Появяват се реформаторски, прогресивистки организации, търсещи решения на вътрешните проблеми на империята. Дискутира се въпросът за оземляване на безимотните селяни като пречка на пауперизацията на обществото, а също и като опит да се смекчи ирландският национализъм. Либерални реформисти се обявяват срещу прекомерното натрупване на частен капитал за сметка на крайното обедняване на масите. В този контекст селска България е споменавана като положителен пример за социален ред. Според Дайси селска България се доближава до идеалната държава, която социалните реформатори проектират. Това е държава, в която всеки има дял от благата на общността, в която няма привилегирани класи и дълбоки соци-

ални различия (Dicey 1895). България е сочена за пример на здраво общество, свързано със земята и разумното ѝ стопанисване.

Темата „България“ присъства силно в полезрението на реформаторите и прогресивистите. Пример за това е Балканският комитет – либерално лоби, основано през 1903 г. от политиците реформатори Ноел и Чарлз Бъкстон, с цел обществена и парламентарна критика на британската външна политика към Балканите. В нея членуват 64 членове на английския парламент. Организацията е отявлен критик на официалната политика на външното министерство към Османската империя, неговото безразличие към съдбата на Македония, която нарича „Конгото на Европа“, и спрямо която Великобритания трябва да осъществи освободителна, хуманитарна и цивилизационна мисия. Балканският комитет поставя високо България като пример на вече свободна балканска християнска държава със силно управление и здрави християнски ценности, развиваща своя национален живот и институции без чужда намеса. По думите на Виктория Бъкстон способността на балканските народи да постигнат ред и прогрес се доказва без изключение във всички случаи, в които е била премахната турската власт (Buxton 1905).

При всичките ѝ обвързаности с прогресивната реформистка либерална мисъл темата „България“ неизменно се докосва до темата „Британска империя“, независимо че Великобритания никога не е реализирала имперска политика в България. Пример за обвързаността на България с имперската тема е едно пиар събитие в Лондон – изложението на балканските държави в „Бърлс Корт“ през 1907 г. Според Джон Макензи изложенията в „Бърлс Корт“ са били по същество пропаганда на Британската империя. Изследователят описва изложението от втората половина на XIX в като мащабни тържества на родината майка, олицетворяваща местен контрол над природата и нейните ресурси и способност за отговорно управление на колониалните територии (MacKenzie 1984). Представянето на балканските държави на британска територия през 1907 г. внася нова идея във формата на изложението: демонстрация как природните ресурси се стопанисват в новоосвободени държави¹. Изложението е инициирано от Балканския комитет и цели да изчисти балканския образ от натрупаните асоциации с безредици, беззаконие и тероризъм. Проспектът към изложението описва България така: „Атакувана с коварство и невинаги уверена в чужда подкрепа, България се е уповавала само на едно – несломимата решителност на своите синове да убедят останалия свят, че са достойни за своята свобода, която им беше предоставена, и да се наредят до други народи като фактор за напредъка на цивилизацията. Резултатите от тези усилия не закъсняха – всички непредубедени посетители в страната единодушно заявяват, че не могат да познаят в днешна България нещастната турска провинция отпреди трийсет години. Навсякъде се виждат доказателства какво може да постигне за кратко време една нация, ако ѝ се позволи да работи за собственото си спа-

сение. Целият облик на страната е преобразен и свидетелства за прогресивния дух на българската нация“. Проспектът очертава основните фреймове в репрезентацията на България за английската публика: предоставена свобода, преобразяване, постижения, прогресивен национален дух, фактор за напредък на цивилизацията. Да видим как те са усвоени в два пътеписа.

Образът на България в пътеписи от британски автори

Английският пътешественик Хари де Винд пише за България в пътеписа си *Through Savage Europe*, публикуван през 1907 г. (De Windt 1907). Уговарящо читателя въведение е организирано около изключителността на пътуването: предстои среща с напълно непознати диви и непризнаващи закона места между Адриатика и Черно море. Уводът заявява едновременно непознаване и познаване на дестинацията, определя пътуването от цивилизацията към варварските земи, декларира готовността на авантюриста да изживее непознатото дори с цената на риск за живота си. „По някаква загадъчна причина англичанинът знае по-малко за географията на балканските държави, отколкото за тази на тъмна Африка. Така беше и в моя случай. Предстоеше ми да разбера, че същите тези Балкани имат градове като умалени копия на Лондон и Париж. Но това са цивилизованите места. По-отдалечените райони, както и преди, са свърталища на разбойничество и беззаконие, където трябва да пътуваш с револвер във всяка ръка и да пазиш живота си. Та нима даже царствените столици на Сърбия и България не ни изумяват с политически престъпления, извършени със средновековно варварство? Спомнете си убийството на краля и кралицата на Сърбия, както и на г-н Стамболов, премиера на България. Ето затова я нарекох „дивата Европа“.

Авторът трупа авторитет със заявката, че неговият разказ ще отрази проникване в непознато място и ще сподели изключителен, недостъпен за масовия читател опит. Начинът, по който пътеписецът се позиционира в разглеждания текст – дързък приключенец, опитен пътешественик, смел изследовател – загатва неговата принадлежност към висшето образовано общество. Добавя се още един шрих към неговата себеидентификация: Де Винд уточнява, че пътува през Балканите като кореспондент на *The Westminster Gazette* и негов спътник е г-н Макензи – фотограф и оператор на биоскоп (прототип на киномашина). Проектът на пътешествието има по-мощен замисъл – опознаване на Балканите и представянето им на британската аудитория в текст и „живи картини“. Авторът позиционира себе си не само като джентълмен пътешественик, а като осведомен автор с просветителска мисия колкото сред своята родна читателска публика, толкова и сред балканците, за които „биоскопът е новост и можеше да изглежда като адска машина“.

Частта, посветена на България, е озаглавена „Land of Unrest“. Заглавието умело експлоатира двусмисленото тълкуване на unrest, като залага очакване

на разказ за размирици. Такива наистина са описани, но не в оригиналния авторов текст, а в обширни цитати от книгата на историка Уилям Милър *The Balkans*, от която са подбрани описанието на убийството на Стефан Стамболов и разсъжденията на историка за българския характер (Miller 1896). Разгръщането на оригиналния авторов текст обаче измества фокуса към българското пространство като място на кипеж, колкото политически, толкова и идеен и трудов. Първата среща с българи е емблематична, защото задава посока на пътешествието проучване. Първите представители на българското общество, с които пътешественикът се запознава във влака, са български офицери, чиито униформи поразително приличат на руските. Това носи първоначална тревога: „Човек би си помислил, че е в Русия, за която всичко наоколо напомня“. „Униформите може да си приличат – каза сивокос полковник, който до този момент беше пушил и мълчал – но трябва да ви уверя, че методите ни са напълно различни“. Епизодът е забележителен в няколко посоки.

Първо, пътешественикът пише като имперски субект, изучаващ степента на чужди влияния в пропътуваната територия. Намекът за независимостта на българската армия от формиращото влияние на Руската империя, възхищението на българските офицери от британските победи в Далечния изток, разгорещеността им по македонската тема се тълкуват като добър знак за доблест и буден дух, които пътешественикът приравнява с „джентълменство“, т.е. със собствената си култура. „Това бяха приятни, общителни мъже и мога да добавя, че никъде в България не срещнах офицер от която и да било сфера на службата, който да не се държи като джентълмен“.

Второ, епизодът дава възможност за бърз преход от описание на единичното – разговор във влака, към общото – готовността на България да играе значима роля на европейската геополитическа сцена. Тази готовност пътешественикът прочита в „българския национален характер“. „Като всички военни, които срещнах по-късно, моите спътници бяха убедени, че Македонският въпрос ще се реши с оръжие и че България е страната, която трябва да го направи. На този войнствен народ, който без съмнение би се отличил в бойни действия срещу Турция, изобщо не му идва наум да се запита за мнението на Великите сили“.

Трето, на много ранен етап от повествованието авторът внася диалогичност в текста и е готов да признае авторитета на „другия“ при тълкуването на реалността. Любопитно е, че всички местни хора, с които говори, са в течение не само на местната, но и на глобалната политика и с удоволствие говорят по темата. Аргументът „позоваване на авторитет“ намира широко приложение както при предаването на разговори на автора с политически представители (ген. Цончев), така и с местни хора. Мнението на генерала по Македонския въпрос е представено като монолог, описващ сложността на проблема и споделянето от страна на генерала на мнението на британски либерални полити-

ци за назначаване на европейски губернатор на Македония, отговорен пред Великите сили. Авторът пътеписец вмъква свой коментар, че в София има голям разнобой в мненията по тази идея и по всяка вероятност Цончев иска българска автономия в Македония и анексирането ѝ към Княжеството.

Позоваването на авторитета на местните е приложено в реминисцентен план при предаването на събития от близкото минало – обсадата на Плевен и защитата на прохода Шипка. Падането на Плевен е представено като кратка драматизация по спомените на българин, свидетел на историческото събитие. Пътеписът дава глас на местните хора, за да укрепи автентичността на съдържанието си, но също така намира начин да се дистанцира от тях. Ето един пример: „Нашият файтонджия навремето беше пресякъл Балкана със Скобелев, когото смяташе за полубог. „Руснаците ще се върнат, твърдеше той, и тоя път ще останат на Босфора. Ей там, под оня манастир има подземия, пълни с оръжия и амуниции. Всяка година от Русия изпращат модерни оръжия. Царят ще се върне, да знаеш. И тоя път ще изгони турците там, където трябваше да ги изгонят през 1878“. Странно, че и в Габрово чух този анекдот, но сигурно е басня, на която доверчивото селячество е повярвало.“

Дистанцията от „другия“ се постига по линия на бинарностите джентълмен – селянин, знаещ – наивен, образован – необразован. Когато става дума за прекрояване на европейската карта, гласът на селянина не казва нещо значимо. На сцената на силните политически страсти и брожения за ревизия на политическото статукво българският селянин няма място. Неговото продуктивно поле за изява е трудът, но и там той е имплицитно загатнат в резултатите от труда си, а не като видим агент на преобразяването на България и дори не като част от пейзажа. Липсват индивидуални образи на селяни, цялата прослойка се назовава обобщително *peasantry* – селячество, което е знак за нежелание за детайлно ангажиране на вниманието. За сметка на това присъстват романтичните назовавания „земя на мед и мляко“, „рай от зеленина и растителност“, „уютни чифлици в долината“, „селско спокойствие и благоденствие“, „ухание от рози“.

Може да се допусне, че отсъствието на индивидуални образи на селяни и изместването на фокуса към знаците на благоденствието е калкулативно. Разказът за земята на благоденствието се свързва с вътрешноикономическите и политически проблеми във Великобритания и политиката на либералните реформисти за оземляване на безимотните селяни. Може да се допусне, че този разказ е посочване на ресурс, с който местните не осъзнават, че разполагат. Преобладаващото присъствие на темата за качествата на българската армия и българския характер – *a nation of fire-eaters* – също загатват калкулативно мотивирана репрезентация. В епохата на леко разколебан култ към Империята, ангажирана в състезание за имперско надмощие с Русия и Германия, вътрешно отслабена от социално неравенство, Великобритания търси съюзници. Рустикално идиличната селска България – извор на здрави жизнени сили, по-

лучава одобрителна оценка от британските общественици, които я познават. В британските политическите кръгове, където очакват със страх разпадането на Османската империя и запълване на вакуума на Балканите с руско влияние, посрещат с одобрение заявките за самостоятелна българска политика. Пътеписът регистрира сменящите се нагласи в британското общество към балканските народи с трансформацията на символните образи „селянин“, „вѐин“, „джентълмен“. В пътеписната репрезентация селяните от примитивни (следователно нуждаещи се от управление) стават жизнени и продуктивни, вѐините от кръвожадни се превръщат в доблестни, а джентълменството от изконно английска характеристика се превръща в българска. Но това не е прост линеен процес. Има лъкатушения, както се вижда от друг пътепис.

Пътеписът *By-paths in the Balkans* от Уилям фон Херберт регистрира напълно различна нагласа (Herbert 1906). В предишния пътепис видяхме, че българинът е идентифициран предимно като вѐин и джентълмен, деен, отдаден на настоящето и с мащабни планове и възможности за бъдещето. Уилям фон Херберт обаче напълно отрича както настоящето, така и бъдещето на българина. Неговото пътуване в България е носталгично завръщане към иконично историческо място – Плевен, чиято обсада той е преживял като доброволец в турската армия. Българското пространство е ценно за автора само като сцена на бойни действия, на която играят актьорите на голямата история. Споменати са Осман паша, Бейкър паша, Генерал Гурко, руснаците, Пензенският полк, румънците. В текста на *By-paths in the Balkans* българите не получават място на сцената на историята, но все пак присъстват в делничното с няколко оскъдни позовавания. Липсват конкретни образи на българи, описан е най-вече техният предметен свят – гарата, казармата, къщите. Определителното на българския свят лишава населяващата общност от лице. Натрупването на детайли към предметния свят на българите създава представа за застой и цели да подкрепи основния аргумент на автора, че тук нищо не се променя. За четвърт век национална независимост европейската култура е минала покрай това място, без да остави почти никакви следи. Нещо повече, времето на героизъм е отминало, творците на някогашната историческа динамика и носители на благородство и чест (никой от които не е българин) са забравени. И Фон Херберт пише като имперски субект, дистанциран от местните, романтизиращ и героизиращ собствения си наратив, принизяващ наратива на местните.

В *By-Paths in the Balkans* използваните репрезентативни стратегии позволяват на пътуващия британец да се съхрани в културните практики на своята родина, като избягва взаимодействие с културата на България. Прилагайки текстоизграждащата стратегия на дематериализация, пишещият субект лишава българското пространство от същественост и го превръща във фон за авторовото „аз“. Чрез стратегията на отрицание наблюдаваното пространство е разчистено от нежелани присъствия и изпълнено с предпочитани при-

съствия. Друга приложена стратегия е принизяването на „другия“ в съпоставка с трета култура, към която пишещият се чувства приобщен. Например „Българите говорят лекомислено за война с Турция“ има латентно съдържание: българите говорят, без да се замислят, турците мълчат; в мълчанието има достойнство; българите са лишени от достойнство. Тук са експлоатирани бинарностите говорене – мълчание, безличност – достойнство, делничност – героизъм. Докато описва българското като безлично, сиво, делнично, пътеписецът утвърждава английското като благородно, героично, с тънка чувствителност и разбиране за достойнство и чест. Резултатът от изграждането на тези образи е идентификация на българина като негероичен, лишен от достойнство и възможна легитимация със задна дата на отношението на Великобритания към България при решаването на Източния въпрос.

4. Дискусия

Двата пътеписа са публикувани по едно и също време и кореспондират с един и същ исторически контекст. При все това образите на българското, изградени от тях, се различават и насочват към различно осмисляне. Пътеписът на Хари де Винд идентифицира българина като съидейник и възможен сътрудник в тази част на Европа. Той експлоатира репрезентативните фреймове „преобразяване“, „постижения“, „прогресивен национален дух“. Пътеписът на Фон Херберт идентифицира българина като бездеен, негероичен и безидеен, без потенциал да бъде какъвто и да било фактор в Европа. Този образ на българското експлоатира единствено фрейма за предоставената свобода. Различните идентификации на българското са въпрос на различни модалности, с които имперският субект гледа на България – благосклонно или с пренебрежение. Фокусираният върху бъдещето субект гледа на България с благосклонност, а субектът, чийто фокус е миналото, гледа на България с пренебрежение. Не можем да твърдим, че който и да е от двата образа е верен. Същото се отнася и до идентичностите, конструирани от тях. Можем само да отчетем, че тези идентичности са условни, непостоянни и имат потенциала да аргументират действия на субекта към България.

5. Заключение

Обсъждането на двата текста хвърля светлина върху възможностите на пътеписа като ресурс за осмисляне на сложното межкултурно взаимодействие. *Through Savage Europe u By-Paths in the Balkans* – илюстрира капацитета на пътеписа като текстово поле за изграждане на образи и конституиране на идентичности чрез разказ за среща с „другия“ в процеса на изтъкване на различията и осмисляне на подобията. Обсъждането демонстрира как субектът и „другият“ придобиват или губят идентификационни активи в рамките на дискурсивния акт. Тези загуби или ползи се реализират единствено в параметри-

те на репрезентацията, което потвърждава относителния и условен характер на идентичностите.

Близкият прочит на двата пътеписа и съпоставката му с историческия контекст ни подсказва за какво могат да бъдат употребени образите и пластичните идентичности, изградени чрез тях – те са основание за мобилизиране на колективна способност за действие. Така *Through Savage Europe* агитира за по-близък ангажимент на Великобритания с България и оценява България като евентуален сътрудник на Балканите. *By-Paths in the Balkans* отрича България като какъвто и да било фактор и агитира за неангажиране с България.

Благодарности. Изразявам благодарност към доц. д-р Светла Цанкова, моя научен ръководител, за насърчението и стимулиращата идейна комуникация при работата по доклада. Благодаря на доц. д-р. Стела Ангова и д-р Георги Минев за интересните въпроси към изследването, които ми подсказаха неговата неясна връзка със съвременните медийни тенденции.

БЕЛЕЖКИ

1. *Balkan States Exhibition Guide & Catalogue* (1907). Gale & Polden, Ltd, London.

REFERENCES

- BRYCE, J., 1905. Introduction: Great and Small Nations. In: LUIGI VILLARI (ed.). *The Balkan Question: The Present Condition of the Balkans and of the European Responsibilities by Various Writers*. London: John Murray.
- BOURCHIER, J., 1905. The Balkan States – Their Attitude Towards the Macedonian Question. In: LUIGI VILLARI (ed.). *The Balkan Question: The Present Condition of the Balkans and of the European Responsibilities by Various Writers*. London: John Murray.
- BUXTON, V., 1905. *A History of Turkish Reforms Since the Treaty of Berlin*. In: LUIGI VILLARI (ed.). *The Balkan Question: The Present Condition of the Balkans and of the European Responsibilities by Various Writers*. London: John Murray.
- DE WINDT, H., 1907. *Through Savage Europe: Being the Narrative of a Journey throughout the Balkan States and European Russia*. London and Glasgow: Collins.
- DICEY, E., 1895. *The Peasant State an account of Bulgaria in 1894*. London: John Murray.

- HALL & DU GAY, 1996. Introduction: Who Needs Identity. In: *Questions of Cultural Identity*. London: Sage Publications.
- HALL, S., 1997. Representation: Cultural Representations and Signifying Practices. In: *Cultural, Media and Identities*. London: Sage Publications.
- HERBERT, F. W. von, 1906. *By-Paths in the Balkans*. London: Chapman and Hall.
- MacKenzie, J. M., 1984. *Propaganda and Empire: The Manipulation of British Public Opinion, 1880 – 1960*. Manchester: Manchester University Press.
- MILLER, W., 1896. *The Balkans: Romania, Bulgaria, Serbia, and Montenegro*. London: T. Fisher Unwin.
- MOLE, R. C., 2007. *Discursive Constructions of Identity in European Politics*. London: Palgrave Macmillan.

THE ANGLOPHONE TRAVELOGUE ABOUT BULGARIA AT THE BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY: GENERATOR OF IMAGES AND MEDIATOR OF IDENTITIES

Abstract. The paper is part of an empirical study of Anglophone travel books describing Bulgaria. Its subject are the images through which the topic of ‘Bulgaria’ is communicated to the British public at the beginning of 20th century. These images are found to be informed by the symbols of the dominant discourse iconography as well as by innovative approaches to the representational paradigm. The paper applies the historical discourse approach to the process of uncovering the link between the representations of Bulgaria in English travel writing and the models of identification deriving from the socio-political reality of the division between the colonial Great Powers and the marginal newly-liberated states. The constructivist focus on the continuous mutually constitutive interaction between social reality and communication is pivotal in the study. The travelogue is interpreted as a communicative act in the course of which the subject and the object position themselves and assume or attribute to each other identities matching their social roles. The images of „gentlemen“, „peasants“, „warriors“, unlock models of identification that either reaffirm the status quo in the British-Bulgarian relations or advocate a closer engagement of Britain with Bulgaria.

Keywords: discourse; identity; image; representation

✉ **Maya Boycheva, PhD Student**
University of National and World Economy
Sofia, Bulgaria
E-mail: m.boicheva@unwe.bg